351. 5

129

# Iulius Frontinus de aquæductibus à Iocundo nuper reuiſus iterũ, & quãtum ex collatiõe licuit repurgatus.

BIBLIOTECA NAZIONALE FIRENZE 1872

77

# IVLIANO MEDICAE FRATER IO. IOCVNDVS. S.P.D.

IVlium frontinum de aquæductibus optimè iuliane, Vitruuiano codici adiiciendum iudicaui, materia eiuſdem diſciplinæ exigente, quẽ cũ uno dũtaxat exemplari cõtuli, Cui tamẽ q̃tũ additũ, q̃tumq́; in melius reformatus ſit, ex collatiõe impreſſorum, quos nuncusq́; biblyopolæ circũtulerũt, explorari poterit, non quòd me exiſtimem illum, ſeu ẽt Vitruuium adintegrum redegiſſe, ſed utrosq́; tam minus dilaceratos, pluribusq́; ſcaturiginibus repurgatos protuliſſe, Quarum reliquiæ ſi poſt me alius quis fidelioribus exemplaribus, & ea diligentia atq; iudicio, quæ in huiuſmodi cura opus eſſe noſcuntur, uſus fuerit, forſan eos ita emundabit, ut qui legerit ipſum Vitruuium uel etiam Frontinum, ſua quẽq; profitentem ſe audire cẽſeat. Ego pro uirili mea feci quod potui, aliĩ in iis, uel aliis, quorũ nobis reliquiæ conſtant, tantundem ſi fecerint conferendo, & ex collatione rimoſa & cicatricoſa, ſenſibus & uerbis autorum perceptis, recto iudicio ſarciendo, lingua reſtituetur & doctrina priſcorum. Vale.

# SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS DE AQVEDVCTIBVS VRBIS ROMAE.

## LIBER PRIMVS INCIPIT.

*DVm omnis res ab Imperatore delegata intentiorem exigat curam, et me ſeu naturalis ſolicitudo, ſeu fides ſedula non ad diligentiam modo, uerum ad amorem quoq; commiſſæ rei inſtigent, ſitq; mihi nũc ab Nerua Auguſto, neſcio diligentiore an amantiore reip. Imperatore, aquarũ iniunctũ officium, tum ad uſum, tum ad ſalubritatem, atq; etiam ad ſecuritatem urbis pertinens, adminiſtratum per principes ſemper ciuitatis noſtræ uiros, primũ ac potiſſimum exiſtimo, ſicut in cæteris negociis inſtitueram, noſſe quod ſuſcepi. Neq; enim ullum omnis actus certius fundamẽtum crediderim, q̃ quæ facienda quæq; uitanda ſint poſſe decernere. Nam quid uiro tam indecorum & intolerabile, quàm delegatum officium ex adiutorũ agere præceptis, qđ fieri neceſſe eſt, quotiẽs imperitia præceſſit eius cui decernitur, uſus quorum & ſi neceſſariæ partes ſunt, tamen ad miniſterium ut manus quædam & inſtrumẽtum agentis, eſſe debẽt. Quapropter ea quæ ad uniuerſam rem pertinentia cõtrahere potui, more iam per multa mihi officia ſeruato, in ordinem & uelut in corpus deducta in hunc commentarium contuli, quem pro formula adminiſtratiõis reſpicere poſſem. In aliis autem libris, quos poſt experi-*

menta & uſum compoſui, antecedētium res acta eſt, in hoc uero & inſequentium, cuius fortaſſe pertinebit & ad ſucceſſorem utilitas. Sed cū inter initia administrationis meæ ſcriptus ſit, in primis ad meam institutionē regulamq́; proficiet, ac ne quid ad totius rei pertinens notitiam prætermiſiſſe uidear, nomina primum aquarum, quæ in urbem Romam influunt ponam, tum per quos quæq; earum, & quibus conſulibus, & quoto poſt urbem conditam anno perductæ ſint, deinde quibus ex locis & à quoto miliario duci cœpiſſent, q̃tum ſubterraneo riuo, q̃tum ſubſtructione, q̃tum opere arcuato, poſtea altitudinem, cuiusq; modulorū́q; rationem & ab illis erogationes quantum extra urbem, quantum intra quisq; modus cuiq; regioni pro ſuo modulo unaquæq; aquarum ſeruiat, quot caſtella publica priuataq; ſint, & ex his, quantum publicis operibus, quantum muneribus ita enim cultiores appellantur, quãtum lacubus, quantum nomine Cæſaris, quantum priuatorum uſui beneficio principis detur. quod ius tuendarum ſit earū, qua id afficiat pœna, lege, Senatus conſultis, & mã datis principum irrogata.

AB Vrbe condita per annos. cccxli. contenti fuerunt Romani uſu aquarum, quas aut ex Tyberi, aut ex puteis aut ex fontibus hauriebant, Fontium memoria cum ſanctitate adhuc extat, & colitur. Salubritatem enim ægris corporibus afferre creduntur, ſicut. C. Amaranus Apollinaris meminit. Nunc autem in urbem influunt aquæ Appia, Anio uetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alſietina quæ eadē uocatur Auguſta, Claudia, Anio nouus, Appia. M.

Valerio maxio. P. Decio murena. COSS. anno. xx. poſt initium Samnitici belli inducta eſt ab Appio Claudio Craſſo cenſore, cui poſtea cæco fuit cognomen, q & uiã appiam à porta capena uſq; ad urbem capuam muniẽdam curauit. Collegam habuit. C. Fabium, cui ob inquiſitas eius aquæ uenas, Venocis cognomẽ datũ eſt. Sed is quia intra annũ & ſex menſes deceptus à collega tãquam idem facturo abdicauit ſe à cenſura, nomẽ aquæ ad Apii tãtum honorem pertinuit, qui multis terguerſationibus extraxiſſe cenſuram traditur, donec & uiam & huius aquæ ductum conſumaret. Concipitur appia in agro lucullano uia præneſtina, inter miliarium yi. & . yiii. diuerticulo ſiniſtrorſus. paſſuum. dcclxxx. Ductas eius habet longitudinem à capite uſq; ad Salinas, qui locus eſt ad portam Trigeminam paſſuũ undecimmiliumcentum nonaginta, ſubterraneo riuo paſſuum undecimmiliumcentum trigmta, ſubſcriptione et ſupra terram opere arenato proxime ad portam capenam paſſuum. lx. Iungitur ei ad anionẽ ueterem in confinio hortorum torquatianorum. Alſietinæ Auguſtæ ramum ab miliario in ſupplementum eius additum to cognomen decem gemellorum. Hic uia præneſtina ad miliarium ſextum diuerticulo ſiniſtrorſus paſſuum. dccccLxxx. proxime uiam Collatiam accipit fontẽ, cuius ductus uſq; ad gemellos efficit riuo ſubterraneo paſſuũ. vi. mil. ccclxxx. Incipit diſtribui Vetus anio uico publicai ad portam Trigeminam, qui locus Salinæ appellantur, poſt annos. xl. q̃ Appia perducta eſt anno ab urbe condita. cccclxxxix. M. Curius dentatus, qui cenſuram cum. L. papirio curſore geſſit

anionis qui nunc dicitur uetus, aquam perducendã in Vrbem ex mãubiis de Pyrrho captis curauit, Spurio, Caruilio. L. papirio. COSS. Itam poſt bienniũ deinde actum eſt in ſenatu de conſumando eius aquæ opere
poſt annum nonum Minutius prætor edidit
Tum ex ſenatuſconſulto duumuiri aquæ perducendæ creati, Curius et Fuluius flaccus locauerãt. Curius intra quintum diem q̃ erat duumuir creatus deceſſit. gloria perductæ pertinuit ad fuluiũ. Concipitur anio uetus ſupra tibur. xx. miliario extra portam raranam, ubi partim in tyburtinum diſtribuitur uſum. Ductus eius habet longitudinem ita exigente libramento paſſuum xliii. milium. ex eo riuus eſt ſubterraneus paſſuum. xlii. milium. ccxcyii. Subſtructio ſupra terram paſſuũ. dccii. Vigeſimoprimo anno. poſt annos. cxxyii. ideſt anno ab urbe condita. dcyiii. Seruio Sulpitio Galba &. L: Aurelio Cotta COSS. cũ Appiæ anioniſq; ductus, uetuſtate quaſſati priuatorũ etiam fraudibus interciperentur, datum eſt à Senatu negociũ. M. Titio, qui tum prætor inter ciues & peregrinos ius dicebat, eorum ductuum reficiendorum & uindicandorum. & quoniam incrementum urbis exigere uidebatur ampliorem modum aquæ, eidem mãdatum à Senatu eſt ut curaret quatenus alias aquas poſſet in urbem perduceret ampliores ductus reipu. cauſa tertio miliario fabrorum duxit, cui ab authore Martiæ nomẽ eſt. Legimus apud Feneſtellam in hæc opera Marco decretum ſeſtertium. ĪĪĪĪ & octingenties, ſed quoniam ad conſumandum negocium non ſufficiebat. ſtatuit ſenatus præturam in alterum annum prorogari.

Eodem tempore decemuiri dum aliis ex cauſis libros ſi byllinos inſpiciunt inueniſſe dicuntur non eſſe aquam Martiam ſed anienem, de hoc nō conſtantius traditur in capitolium perducendā, deq; ea re in ſenatu à Lepi do pro collega uerba faciente. Actum Appio Clau. Qu. Cecilio COSS. eandemq; poſt annum tertium à .L. Lentulo retractatā. C. Lelio. Qu. Seruilio COSS. ſed utroq; tempore uiciſſe gratiā Marci Ticii, atq; ita eſſe in Capitoliū aquam perductā. Concipitur Martia uia ualeria ad miliarium. xxxiii. diuerticulo euntibus ab urbe Róma dextrorſus milia paſſuum triū uilla ſub-lacenſi, atq; ſub Nerone pirncipe primum ſtrata ad miliarium trigeſimumoctauum ſiniſtrorſus intra ſpa cium paſſuum ducentorum finita ſubſtructionibus pe-nè ſtatim ſtagnino colore prę uiridi. Ductus eius habet longitudinem à capite ad urbem paſſuum. lx. milium dccx. & ſemis, riuo ſubterraneo paſſuum. liiii. milium cclxyii. ſemis, opere ſupra terram paſſuum. yii. milium ccccxliii. eo longius ab urbe pluribus locis priuatis & publicis &. D. uallis opere arcuato paſſuum. ccccl xiii. propius urbem à ſeptimo miliario ſubſtructione paſ-ſuum. clxxxyiii. Reliquo opere arcuato paſſuū. yi. mi-lium. ccccl xxi. CN. Seruilius Cepio & .L. Caſſi-us longinus, qui Rauilla appellatus eſt cenſores, anno poſt urbem conditam. dcxxyii. M. plautio hipſapone. Ful. Flacco conſulibus aquam quæ uocatur Tepula ex agro lucullano, quem quidam tuſculanum credunt Ro mam & in capitolium adducendam curauerunt. Tepu la concipitur uia latina ad. xi. miliarium diuerticulo euntibus ab Roma dextrorſus milium paſſuum duū,

inde riuo ſuo in Vrbem pducebatur Iuliæ poſt mixta,
Nam Agrippa ædilis poſt primum conſulatum Impe-
ratore Cæſare Auguſto. M. Lelio uolcatio COSS. anno
poſt urbem conditam. dccxix. ad miliariū ab urbe. xii.
uia latina euntibus ab Roma dextrorſus milium paſ-
ſuum. xii. alteriusq́; proprias uires collegit & Tepulæ
riuum intercepit, acquiſitæq́; ab inuentore nomen Iu-
liæ eſt datum. Ita tamen diuiſa erogatione ut maneret
Tepulæ appellatio. Ductus Iuliæ efficit lõgitudinē paſ
ſuum. xv. milium. ccccxxvi. opere ſupra terram paſſu-
um. vii. milium ex eo in proximis urbis locis à. vii. mi
liario ſubſtructione milium, dxxviii. Reliquo ope ar-
cuato paſſuum. vi. milium. cccclxxii. Præter caput Iu-
liæ tranſ fluit aqua quæ uocatur crabra. Hanc Agrip
pa emiſit, ſeu quia uſum improbauerat, ſeu quia tuſcu
lanis poſſeſſoribus relinquendam credebat. Ea namq;
eſt quā omnes uillæ tractus eius per uicem indies, mo
dulosq́; certos diſpenſatam accipiunt, ſed non eadem
moderatione aquarii noſtri partem eius ſemper
in ſupplementū Iuliæ uindicauerunt, nec ut Iuliā au-
gerent, quam hauriebant largiendo compendii ſui gra
tia. Excluſa ergo eſt crabra & tota iuſſu imperatoris
reddita tuſculanis, qui nunc forſitan non ſine admira
tione eam ſumunt, ignari cuius cauſa inſolitam abun
dantiam habeant, Iulia autem reuocatis deriuationi-
bus per quas ſubripiebatur modum ſuum, q̄uis nota-
bili ſiccitate ſeruauit. Eodē anno Agrippa ductus Ap
piæ anienis martiæ pene delapſos reſtituit, & ſingula
ri cura compluribus ſalientibus aquis inſtruxit urbē.
Idē cū iā tertium cõſul. fuiſſet. C. Sentio, Sp. Lucretio

COSS.poſt annum.xiii.q̃ Iuliã deduxerat Virginẽ in
agro quoq; Lucullano collectã romã ꝑduxit. Dies quo
primum in urbem reſponderit.v.iduum iunii inueni-
tur Virgo appellata. ꝙ quærentibus aquam militibus
puella uirguncula quaſdam uenas monſtrauit, quas ſe
cuti qui foderant ingentem aquæ modum inuenerunt.
Aedicula fonti appoſita hanc uirginem pictura oſten-
dit. Concipitur ergo uia collatia ad miliarium octauũ
paluſtribus locis, Signino circũiecto continendarum
ſcaturiginum cauſa. Adiuuatus ex cõpluribus aliis
acquiſitionibus uenit per lõgitudinem paſſuum. xiiii.
milium.cv.ex eo riuo ſubterraneo paſſuum.xi. miliũ.
dccclxv.ſupra terram per paſſus.Mccxl.ex eo ſubſtru
ctione riuorum locis compluribus paſſuum.dxl. opere
arcuato paſſuum.dcc.acquiſitionum ductus riui ſub-
terranei efficiunt paſſus.Mccccv. Quæ ratio mouerit
Auguſtum prouidentiſſimum principem producendi al
ſietinam aquam, quæ uocatur Auguſta, nõ ſatis perſpi-
cio nullius gratiæ, immo & parum ſalubrẽ & nuſquã
in uſus populi fluẽtem, niſi forte cum opus naumachiæ
aggrederetur, ne quid ſalubrioribus aquis detrahe-
ret, hanc proprio opere perduxit. & quid naumachiæ
ceperat ſupereſſe hortis ſubiacentibus & priuatorum
uſibus ad irrigandum conceſſit. Solet tamen ex ea in
tranſtiberina regione quotiens pontes reficiuntur & a
citeriore ripa aquæ ceſſant ex neceſſitate in ſubſidium
publicorum ſalientium dari. Concipitur ex lacu Alſie-
tino uia Claudia miliario.xiiii. diuerticulo dextror-
ſus paſſuum.vi.milium.d.Ductus eius efficit longitu
dinem paſſuũ uingintiduũ milium cẽtum ſeptuaginta-

duorum opere arcuato paſſuum.ccclyiii. Idem Augu-ſtus in ſupplementum Martiæ quotiens ſiccitatis ege-rent auxilio aliam aquam eiuſdem bonitatis ope ſub-terraneo perduxit uſq; ad Martiæ riuum quæ ab inuē-tore appellatur Auguſta. Naſcitur ultra fontem Martiæ cuius ductus donec martiæ accedat efficit paſſus.dccc. Poſt hos.C.Cæſar, qui Tiberio ſucceſſit, cum parum & publicis uſibus & priuatis uoluptatibus.yii. ductus aquarum ſufficere uiderentur, altero imperii ſui anno M.Aquilio Iuliano.P.Nonio aſprenate, COSS. anno urbis cōditæ.dccxc. duos ductus incohauit, quod opus Claudius magnificentiſſime conſumauit, dedicauitq; Sulla & Tutiano COSS. anno poſt urbem conditam. dccc. Sexto kalendarum Auguſtarum. Alteri nomē qđ ex fontibus Cerulo & Curtio perducebatur, Claudiæ datum, hæc bonitate proxima Martiæ. Altera quoniam duæ anienis aquæ in urbem fluere cœperant. ut faci-lius appellationibus dignoſcerentur, anio nouus uoca-ri cœpit. & quod illas omnes præceſſerat prior anio, co-gnomē ei ueteris eſt adiectum. Claudia concipitur uia ſublacenſi ad miliarium.xxxyiii. diuerticulo ſiniſtror-ſus intra paſſus.ccc. ex fontibus duobus ampliſſimis & ſpecioſis ceruloq;, qui à ſimilitudine appellatus eſt, et Curtio accipit, & eū fontem qui uocatur Albudinus tantæ bonitatis, ut Martiæ quoq; adiutorio quotiens opus eſt ita ſufficiat, ut adiectione ſui nihil ex quali-tate eius mutet, Auguſtæ fons quia Martiam ſibi ſuffi-cere apparebat in Claudiam deriuatus eſt manente ni-hilominus præſidiario in Martiam, ut ita demū clau-diam aquam adiuuaret Auguſta, ſi eam ductus Mar

tiæ non caperet. Claudiæ ductus habet longitudinem paſſuum.xlyi.milium. Ex eo riuo ſubterranco paſſuū xxxyi.milium.ccxxx.opere ſupra terram paſſuum.x. milium.lxxxi.ex eo opere arcuato in ſuperiori parte pluribus locis paſſuum trium milium & .lxxyi. & prope urbem à.yii.miliario ſubſtructione riuorum p paſſus.dcix.opere arcuato paſſuum.yi. milium . ccccxci. Anio nouus ſublacenſi uia ad miliarium.xlii. in ſuo riuo excapitur ex flumiue quod cum terras cultas circum ſe habeat ſoli pinguis, & inde ripas ſolutiores, & ſine pluuiarum iniuria limoſum & turbulentum fluit, iōq; à faucibus ductus interpoſita ē piſcina limaria ubi inter amnem & ſpecum cōſiſteret & liquaretur aqua. Sic quoq; quotiens hymbres ſuperueniunt turbida peruenit in urbem, Iungitur ei riuus herculaneus oriens eadem uia ad miliarium xliii. è regiōe fontium Claudiæ transflumen uiamq; natura puriſſimus, ſed mixtus gratiam ſplendoris ſui amittit, Ductus anienis noui efficit paſſ.lyiii.milia.dcc.ex eo riuo ſubterraneo paſſus.xlix.milia.ccc.opere ſupra terram paſſus.ix. mil. cccc.& ex eo ſubſtructionibus aut opere arcuato ſuperiori parte pluribus locis paſſus.xii.mil.dccc.& propius urbem à.yii.miliario ſubſtructione riuorū paſſus.dcix.ope arcuato paſſus.yi.milia.ccccxci.Hi ſunt arcus altiſſimi ſubleuati in quibuſdam locis.cix. ped. Tot aquarum tam multis neceſſariis molibus, pyramidas uidelicet ocioſas comparem, aut cætera inertia, ſed fama celebrata græcorum opera? Nō alienum mihi uiſum eſt longitudines quorum riuorum cuiusq; ductus & per ſpecies operum complecti. Nam cum maxima hu

ius officii pars in tutela eorum ſit, ſcire propoſitũ opor
tet quæ maiora impendia exigant. Noſtræ quidem ſoli
citudini non ſuffecit ſingula oculis ſubieciſſe. Sed for
mas quoq; ductuum facere curauimus, ex quibus ap
paret ubi ualles q̃taeq́;, ubi flumina traiicerentur, ubi
montium lateribus ſpecus appliciti. quantoq́; maiorem
aſſiduamq́; perterendi ac muniendi ii exigant curam,
hinc illa contingit utilitas, ut rem ſtatim ueluti in con
ſpectu habere poſſimus, & deliberare tanq̃ aſſiſten
tes. Aquæ omnes diuerſa in urbem libra proueniũt. In
de fit, ut quædam altioribus locis ſeruiãt, & quædam
ire in eminentiora non poſſint, nam & colles ſi ſint ꝓ
pter frequentiam incendiorum ruderibus excreuerũt.
Quinq; enim ſunt ductuum altitudines, quarum duæ
in omnem partem urbis attolluntur, ſed ex reliqs aliæ
maiore, aliæ leuiore ꝑſſura coguntur. Altiſſimus Anio
eſt nouus, ꝓxima Claudia, tertium locum tenet Iulia,
quartum Tepula, dehinc Martia: quæ capite etiã clau
diæ libram æquat, Sed ueteres humiliore directura ꝑ
duxerunt ſiue nondũ aliud ſubtile explorata arte li
brandi, ſeu quia ex induſtria infra terram aquas mer
gebant, ne facile ab hoſtibus interciperentur cum fre
quentia adhuc contra italicos bella gererentur. Iã ta
men quibuſdam locis ſicubi ductus uetuſtate dilapſus
eſt omiſſo circuitu ſubterraneo uallium, breuitati cau
ſa ſubſtructionibus, arcuationibusq́; traiiciũtur. Sex
tum tenet libræ locum Anio uetus ſimiliter ſuffecturus
& altioribus locis urbis ſicubi uallium ſubmiſſarumq́;
regionum conditio exigit ſubſtructionibus arcuationi
busq́; ueteres exigẽtur. Sequitur huius libram uirgo.

deinde Appia, quæ cū ex urbano agro perduceretur, non intantum altitudinis erigi potuerūt. Omnibus humilior Alſietina eſt, quæ tranſtyberinæ regioni & maxime ſubiacentibus locis ſeruit. Ex his uia latina, ſex intra. vii. miliarium contentis piſcinis excipiuntur, ubi quaſi reſpirante riuorū curſu limū deponunt. Modus quoq; earum menſuris ibidem poſitis initur. Vna autē Iulia, Martia quoq;, quæ, Tepula intercepta, ſicut ſupra demonſtrauimus, riuo Iuliæ acceſſerat. nunc à piſcina eiuſdem Iuliæ modum accipit, ac proprio canali & nomine uenit. & à piſcinis in eoſdem arcus recipiuntur, ſūmus iis eſt Iuliæ, inferior Tepulæ, deinde Martiæ quæ ad librā collis uiminalis coniūgitur intra eūtes ad uiminalem uſq; portam deueniūt, ubi rurſus emergunt. Prius tamen pars iuliæ ad ſpem ueterē excepta caſtellis. cclii. montis uſibus diffunditur, Martia autem parte ſui poſt hortos pallantianos in riuum qui uocatur herculaneus deiicit ſe per Celiū. Ductus ipſius montis uſibus, nihil ut inferior ſubminiſtrans inter ſupra portam capenam, Anio nouus cum Claudia à piſcinis in altiores arcus recipiuntur ita ut ſuperior ſit anio. Finiuntur arcus eorum poſt hortos pallantianos, inde in uſum urbis fiſtulis deducuntur partem tamen ſui Claudia prius in arcus q uocantur Neroniani ad ſpem ueterem tranſfert. Ii directi per celiū montem iuxta templū Diui Claudii terminantur. Modum quem acceperunt aut circa ipſum montem celiū, aut in palatium auentinumq; & in tranſtiberinā regionem dimittunt, Anio uetus citra quartum miliariū intra no uiæ qua à latina in lauicanam itur

arcus traiicit & ipſe piſcinam habet inde intra ſecundū miliarium partem dat in ſpecum qui uocatur Octauianus & peruenit in regionem uiæ nouæ ad hortos Aſinianos, unde per illū tractum diſtribuitur. Rectus uero ductus ſecundum ſpeciem ueterem ueniens intra portam exquilinam in altos riuos per urbem deducitur, nec uirgo nec appia nec alſietina conceptulas .i. piſcinas habent. Arcus uirginis initium habent ſub hortis. Lucullianis finiūtur in campo martio ſecundū frontem ſeptorum. Riuus Appiæ ſub cœlio monte & auentino actus emergit, ut diximus, infra cliuū Publicii alſi & inde eſt inductus naumachiam, nam eius cauſa uidetur factus.

Voniā authores cuiusq; aquæ & ætates præterea ordines & longitudines riuorū & ordinem libræ perſecutus ſum, non alienū mihi uidetur etiam ſingula ſubiicere & oſtendere quāta ſit copia, quæ publicis priuatisq; non ſolum uſibus & auxiliis, uerū etiam uoluptatibus ſufficit & per quot caſtella quibusq; regionibus deducatur, quātum extra urbem. q̄tum intra urbem, & ex eo q̄tum lacubus, q̄tum muneribus, q̄tum operibus publicis, q̄tum nomine Cæſaris. q̄tum priuatis uſibus erogetur, Sed rationis exiſtimo priusquā nomina quinariarū centenariarumq; & cæterorum modulorum, per quos menſura conſtituta eſt proferamus indicare quæ ſit eorum origo, quæ uires, & quid quæq; appellatio ſignificet, præpoſitaq; regula ad quam ratio eorum & initium computatur oſtēdere, qua ratione diſcrepātia inuenerim, & quā emēdandi uiam ſim ſecutus. Aquarum moduli aut ad digi

torum, aut ad unciarum menſuram inſtituti ſunt, Digiti in campania & in plæriſq; italiæ locis. Vncia in pu pula tita hæc obſeruantur. Eſt autem digitus ut conuenit ſextadecima pars pedis, uncia duodecima, Quemadmodum autem inter unciã & digitum diuerſitas, ita & ipſius digiti ſimplex obſeruatio non eſt, nam alius uocatur quadratus alius rotundus, Quadratus tribus quartiſdecimis ſuis rotundo maior, Rotundus tribus undecimis ſuis quadrato minor eſt. ſcilicet quia anguli deteruntur, poſtea modulus nec ab uncia nec ab alteru tro digitorum orignem accipiens inductus, ut quidam putãt, ab Agrippa, ut alii à plumbariis per Vitruuiũ architectũ in uſum urbis excluſis prioribus uenit appellatus quinario nomine. Qui autem Agrippam authorem faciunt, dicunt ꝙ quinq; antiqui moduli exiles & ueluti puncta quibus olim aqua cum exigua eẽt diuidebatur in unam fiſtulã coacti ſunt. Qui Vitruuiũ & plumbarios ab eo ꝙ plumbea lamina plana quinq; digitorum latitudinem habens circumactam in rotundum hunc fiſtulæ modulum efficiat. Sed hoc incertum eſt, quoniam cum circumagitur, ſicut interiore parte attrahitur, ita per illam quæ foras ſpectat extẽditur. Maxime probabile eſt quinariam dictam à diametro quinq; quadrantum, quæ ratio in ſequentibus quoq; modulis uſq; ad uicenariam durat, diametro per ſingulos adiectiõe ſingulorum quadrantum creſcente, ut in ſenaria quæ ſex. ſcilicet quadrantes in diametro habet & ſeptenaria quæ ſeptem, & deinceps ſimili incremento uſq; ad uicenariam. Omnis autẽ modulus colligitur aut à diametro, aut perimetro, aut ex recto menſuræ, ex

quibus & capacitas apparet, Differentiam unciæ, digiti quædrati. & digiti rotundi, & ipſius quinariæ, ut & facilius dignoſcamus, utēdum eſt ſub ſpecie quinariæ, qui modus eſt certiſſimus & maxime receptus eſt. Vnciæ ergo modulus habet diametri digitum unum & trientem digiti, capit pluſq̄ quinariæ octaua. hoc eſt. ſeſcuntia. quinarie & ſcripulis tribus & beſſe ſcripuli. Digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri. digitum unum & digiti ſeſcuntiam ſextulam. capit quinarie dextantem. Digitus rotundus habet diametri digitum unum capit quinariæ ſeptuncem. ſemuntiam ſextulā. Cæterū moduli quia quinaria oriuntur. duobus generibus incrementū accapiūt. et una cū ipſa multiplicatur: i. eodem lumine plures quinariæ includuntur. In quibus ſecundum adiectionem quinariarū amplitudo luminis creſcit. Eſt autē ferè nunc in uſum. cum plures quinariæ impetratæ fuerint ne in uiis ſepius conuulneretur una fiſtula ut excipiantur in caſtellum. ex quo ſinguli ſuum modum recipiunt. Alterū genus eſt, quotiens non ad quinariarum neceſſitatem fiſtula incrementum capit. ſed ad diametri ſui menſuram ſecundum quod & nomen accapit & capacitatem ampliat, ut puta quinariam cum adiectus eſt ei ad diametrum quadrans, ſenarium facit. nec iam in ſolidum capacitatem ampliat. Capit enim quinariam unā quincuncem ſicilicum & deinceps eadem ratione quadrantibus diametro adiectis, ut ſupradictum eſt creſcunt. ſeptenaria. octonaria uſq; ad uicenariam. Subſequitur illa ratio quæ conſtat ex numero digitorum quadratorū qui area. i. lumine cuiuſq; moduli continetur. à quibus

& nomen

& nomē fiſtulæ accipiunt. nam quæ habet areæ, ideſt luminis in rotundum coacti digitos quadratos. xxv. uicenūquinū appellatur. Similiter tricenaria, & deinceps per incrementū digitorū uſq; ad centenūuicenū. In uicenaria fiſtula, quæ in cōfinio utriuſq; rōis poſita utraq; rō pene cōgruit. Nā habet ſecundum eam cōputationē, quæ interiacētibus modulis ſeruāda ē in diametro quadrantes. xx. Cū diametri eiuſdē digiti quinq; fuerint. & ſecundum eorum modulorum rationem qui ſequuntur ad eam habet digitorum quadratorū ex gnomoniis. xx. Ratio fiſtularum quinariarum uſq; ad centenum uicenū per omnes modulos ita ſe habet, ut oſtēdimus & in omni genere, inita conſtat ſibi. Conuenit & cum his modulis qui in commētariis inuictiſſimi & piiſſimi principis poſiti & cōfirmati ſunt. Siue itaq; ratio ſiue auctoritas ſequenda eſt, utriuſq; commētariorum moduli præualent. ſed aquarii cur manifeſtæ rationi pluribus conſentiant in quattuor modulis nominauerūt duodenaria, & uicenaria, & centenaria, & centenumuicenum. Duodenariæ quidē quòd nec magnus error nec uſus frequens eſt diametro adiecerunt digiti ſemiunciam ſicilicum capacitati quinariæ & beſſem. Reliquis autem tribus modulis plus deprehēditur Vicenariam exiguiorem faciunt diametro digiti ſemiſſe capacitate quinariis tribus, & ſemuncia quo modulo plerumque erogatur. Centenaria autem & centenumuicenum quibus aſſidue accipiunt. non minuuntur, ſed augentur. Diametro enim centenariæ adiiciunt trientis beſſem & ſemunciam. Capacitati quinariarū x. ſemiſſem ſemunciam ſicilicum Cētteno uiceno diame

tro adiiciunt digitos tres ſeptuncem ſemiunciam capa citati quinariarum.lxvi.ſextantem.Ita dum aut uicenariæ q̃s ſubinde erogant detrahunt. aut centenariæ & centenũ uicenũ adiiciunt quibus ſemꝑ accipiunt .intercipiuntur in centenaria quinariæ.xxvii.in centenum uicenum quinariæ.lxxxvi.uncia.quæ cum ratiõe approbetur.re quoq; ipſa manifeſtum eſt.Nã pro uicenaria,quam Cæſar pro quinariis ſexdecim aſſignat non plus erogant q̃ tredecim, & ex centenaria q̃ ampliauerunt æque certum eſt illos non erogare niſi ad arctiorẽ numerum,quem Cæſar ſecundum ſuos commentarios cum ex quaq; centenaria expleuit quinarias octoginta unã ſe Item ex centenũ uicenũ quinarias. xcviii. tanq̃ exhauſto modulo deſinit diſtribuere.In ſumma moduli ſunt.xxv.omnes conſentiunt,& ratiõni,& cõmentariis.exceptis iis quattor,quos aquarii nominauerunt.Omnia autem quæ menſura continentur certa & immobilia cõgruere ſibi debent.ita enim uniuerſitatis ratio conſtabit, & quemadmodum uerbi gratia ſextarii ratio ad cyathos,modii uero, & ad ſextarios & ad cyathos reſpondent,ita & quinariarum multiplicatio in amplioribus modulis ſeruare ſequẽtiæ ſuæ regulã debet.alioqui cum in erogatorio modulo minus inuenitur,in acceptorio plus apparet non errorẽ eſſe, ſed fraudem Meminerimus omnem aquam quotiens ex o uenit.intra breues aut cum in caſtellum cadit non tantum reſpõdere modulo ſuo,ſed etiam exuperare.Quotiẽs uero ex humiliore,ideſt ex minore preſſura longius ducatur ſegnitia ductus modum quoq; deꝑdere .ideo ſecundum hanc rationẽ,aut

*onerãda eſſe erogatione aut releuanda, Sed & poſi-
tio habet momentum in rectum, & ad libram collocatus
modũ ſeruauit. & ad curſum aquæ oppoſitus deuexus
amplius rapit, ad latus prætereuntis aquæ conuerſus,
& ſupinus, ideſt ad hauſtũ pronior ſegniter exiguũq;
ſumit. Eſt autem calix modulus æneus, qui riuo uel ca-
ſtello induitur. huic fiſtulæ applicatur longitudo eius
habere debet digitos non minus .xii. lumen, ideſt ca-
pacitatem quanta imperata fuerit. excogitatus uidetur,
quoniam rigor æris difficilior ad flexum nõ temere po
teſt laxari uel coarctari. Formula modulorum, q̃ ſunt
omnes. xxv. ſubiecti q̃uis in uſu. xv. tantum frequẽtes
ſint directam ad rationem, de qua locuti ſumus, emen
datis quatuor, quos aquarii nominauerãt. Secundum
quam fiſtulæ omnes opus facientes dirigi debent, aut ſi
hæ fiſtulæ manebunt ad quinarias quo computus ca-
pietur, Qui non ſunt in uſu moduli in ipſis eſt adnota
tum, & diametri trientem digitum dico q̃ quinariæ ſe-
ſcuntia, & ſcrupulis tribus, & beſſe ſcrupuli. Digitus
quadratus in longitudine et latitudine æqualis eſt. Di-
gitus quodratus in rotundum redactus habet diame-
tri digitum unum, & digiti ſexcuntiam ſextulam. Capit
quinariæ dextantem. Digitus rotundus habet diame-
tri digitum unum. Capit quinariæ ſeptũcem ſemunciã
ſextulam fiſtularũ, quinaria diametri digitum unum
digitos tres. ℥ ZZ III'. capit q̃naria una. Fiſtu-
la diametri digitum unũ, ſemis perimetri digitos qua-
tuor 8 2 V ℥ IIII. capit q̃narias. ix. i ℥ 7 . 3 . Fiſtula ſep
tenaria diametri digitum unũ 18 ÷ perimetri digitos
ſex, capit quinarias -:- L. In uſu non eſt fiſtula octcna*

ria, diametri digitos duos, perimetri digitos ſex capit, quinarias i i quinq;. Fiſtula denaria diametri digitos duos & ſemis perimetri digitos ſeptē .·. 3 .liiii. capit quinarias quatuor. Fiſtula duodenaria diametri digitos ſex capit quinarias quinq;, in uſu nō eſt, unde eſt alia apud aquarios habebit diametri digitos iiii ſ 3 y. Capacitatis quinarias ſex. Fiſtula quinūdenū diametri digitos quatuor. z. perimetri digitos. xii. z l. alia capit quinarias nouem. Fiſtula uicenaria diametri digitos octo. 3 i i. capit quinarias ſexdecim. apud aquarios habebat diametri digitos octo.

Capacitatis quinas. Fiſtula uicenum quinū diametri digitos decem & ſeptem capit quinarias uiginti.

In uſu non eſt fiſtula tridenaria diametri. yi. perimetri digitos decem & nouem capit quinarias uigintiquatuor. z z 3 . qnq; fiſtula tricenii quinū diametri digitos ſex. 3 i i i. perimetri digitos capit quinarias uiginti, in uſu non eſt Fiſtula quadragenaria diametri digitos ſeptem perimetri digitos. xxii. capit quinarias. xxxii. Fiſtula quadragenumquinum diametri digitos. yii. &. yiii. perimetri digitos. xxxiiii. capit quinarias. xxxy i.

octo in uſu nō eſt. Fiſtula quinquagenaria diametri digitos ſeptem. quinq;. perimetri digitos. xxxi. iiii. capit quinarias. xl. iiii. Fiſtula quinquagenum quinū diametri digitos. yiii. x. perimetri digitos. xxyi. capit quinarias. xliiii. ix. in uſu non eſt. Fiſtula ſexagenaria diametri digitos. xxix. Capit quinarias. xlix. yiii. Fiſtula ſexagenumquinum

diametri digitos.ix.z iii .pimetri.xxyiii.3.capit qui-
narias.lii. octo in uſu non eſt Fiſtula ſeptua
genaria diametri digitos.ix.zz 3 .ſex pimetri xxix.
capit quinarias.lii. 3 .ſex. Fiſtula ſeptuagenum qui
num diametri digitos.ix. yi.perimetri digi-
tos.xxx. capit quinarias.xli.in uſu nō ē.Fi-
ſtula octogenaria diametri digitos decem yii.
perimetri digitos.xxxii. capit qnarias.lxii.Fi
ſtula octogenūqnū diametri digitos.x. yii.peri
metri digitos.xxxiii. in uſu nō eſt.Fiſtula nona-
genaria diametri digitos.x. x.pimetri digitos.xxx
iii.capit quinarias.lxxiii. iiii.Fiſtula nonage-
num quinum diametri digitos decem. S.perime
tri digitos .iiii.& capit quinarias. lxxyiii. in uſu
non eſt.Fiſtula centenaria diametri digitos.xi.
ix.perimetri digitos.xxxii. capit quinarias.lxxxi.
apud aquarios habebat diametri digitos. xii. ca
pacitatis quinarias.xcii.Fiſtula centenum uicenū dia
metri digitos.xii.perimetri digitos.xxxyiii. capit qui
narias.lxxxyiii. apud aquarios habebat diame
tri digitos.xiii.capacitatis quinarias. clxiii. Qui mo-
dus duarum centenariarum eſt.

# IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS VRBIS ROMAE.

## Liber ſecundus Incipit.

PErſecutus ea quæ de modulis dici fuit neceſſarium. Nūc ponā, quemadmodum quæq; aquarum principium, cōmentariis comprehenſum uſq; ad noſtram curam habere uiſa ſit. q̃tum quæq; errogauerit, deinde quæ ipſi ſcrupuloſa inquiſitione præeūte ꝓuidentia optimi diligentiſſimiq; principis Neruæ inuenimus. Fuerunt ergo in commentariis in uniuerſo quinariarum. xii. milia. dcclv. in erogatione. xiiii. milia. xviii. plus in diſtributione q̃ in accepto cōputabantur, quinariæ. Mcclxiii. Huius rei admiratio, cum præcipuū officii opus in exploranda fide aquarū, atq; copia crederem, non mediocriter me conuertit ad ſcrutandum quemadmodum amplius erogaretur quàm in patrimonio, ut ita dicam, eſſet. Ante omnia itaq; capita ductuū metiri aggreſſus ſum, ſed longe. i. circiter quinariis. x. milibus ampliorem, q̃ in commentariis modum inueni, ut ꝑ ſingulas demonſtrabo.

APpiæ in commentariis aſcriptus eſt modus quinariarum. dccc. uniuſcuiusq; ad caput inueniri menſuram non potuit, quoniam ex duobus riuis conſtat. ad gemellas tamen qui locus intra ſpem ueterem ubi iungitur cum ramo Auguſtæ inueni altitudinem aquæ pedes quinq;, latitudinem aquæ

pedis unius & dodrantis. Fiunt areæ pedes octo & do
drans, centenariæ. xxii. & quadragenaria quæ effici-
unt quinarias. Mdcccxxv. amplius q̃ in commentariis
habent quinariis. dcccclxxxiii. erogabat quinarias.
dcciiii. minus q̃ in commentariis aſcribitur quinariis.
cxxxvii. & adhuc minus q̃ ad gemellas menſura re-
ſpõdet quinariis. Mcxxi. Intercidit tamẽ aliquãtũ ex
ductus uitio, qui cum ſit depreſſior non facile mana-
tiones oſtendit quas ei ineſſe ex eo apparet, ꝙ in ple-
riſq; urbis partibus præbita aqua obſeruatur, idq; qđ
ex eo manat, ſed & quaſdam fiſtulas intra urbem in-
uentas deprehendimus. extra urbem autem propter
præſſuram libræ quæ fit cis terram ad caput pedibus
.l. nullam accipit iniuriam, ſicut inueni Anioni ueteri
aſcriptus eſt modus in commentariis quinariarum.
Mccccxxi. ad caput inueni. iiii. milia. cccxcviii. præter
eum modum qui in proprium ductum tiburtinum de-
riuatur amplius et in cõmẽtariis q̃nariis duobus mili
bus erogabãtur antequã ad piſcinã perueniret q̃nariæ.
ducenteſexagintaduæ. Modus in piſcina. quæ per men
ſuras poſitas initur efficit quinarias duomiliatricen-
tasſexagintaduas. Intercidebãt ergo inter caput & pi-
ſcinam quinariæ. Mdcclxxiiii. erogabat poſt piſcinam
q̃narias. Mcccxlviii. amplius q̃ in cõmẽtariis conceptio
nis modũ ſignificari diximus q̃nariis. lxiii. minuſq̃ re
cipi in ductum poteſt, Nã poſuimus quinarias. Mxiiii.
ſumma quæ inter caput & piſcinam, & poſt piſcinã in-
tercidebat quinariarum. ii. milium. dcclxxxviii. quod
errore menſuræ fieri ſuſpicarer, niſi inueniſſem ubi
auerterentur mille. clxii. Martiæ in commẽtariis aſcri-

ptus eſt modus quinariarum duummilium centum ſexagintaduarum. Ad caput menſus inueni quinarias quatuormilia ſexcentas nonaginta, amplius q̃ in commentariis eſt q̃narius duobusmilibusquingentisuigintiocto. Erogabantur antequam ad piſcinam perueniret quinariæ.xcy. & dabatur in adiutorium Tepulæ quinariæ xcii. Item Anioni quinariæ.clxiiii. Summa quæ erogabatur ante piſcinam quinariæ.cccli. Modus qui in piſcinam menſuris poſitis initur cum eo qui circa piſcinæ ductum eodem canali in arcu excipitur, efficit quinarias.ii.milia.dccccxliiii. Sūma quæ aut erogatur ante piſcinam aut in arcu recipitur quinariarum.iii.milium.ccxcy. amplius q̃ in conceptis commentariorum poſitum eſt quinariis.Mcxxxiii.minus q̃ menſuræ ad caput actæ efficiūt quinariis.Mcccxcy.Erogabat poſt piſcinam quinarias.Mdcccxl.minus q̃ in commētariis conceptiōis ſignificari diximus quinariis.ccxxyii.minus q̃ ex piſcina in arcus recipiuntur, ſunt quinariæ. Mciiii.Summa utraq; quæ intercidebant aut inter caput & piſcinam, aut poſt piſcinam quinariarum duūmiliumquingentarum, quas ſicut in cæteris pluribus locis intercipi dep̃hendimus. Non enim eas ceſſare manifeſtum eſt etiam ex hoc eo quòd è capite præter eā mēſuram quam nos comprehendiſſe capacitate ductus poſuimus effunduntur amplius.ccc.quinariæ. Tepulæ in commentariis aſcriptus eſt modus quinariarū quadringētarū. Huius aquæ fontes nulli ſunt, uenis quibuſdam conſtabat, quæ interceptæ ſunt in iulia. Caput ergo eius obſeruandum eſt à piſcina Iuliæ. Ex ea enim primum accipit quinarias.cxc.deinde ſtatim ex Mar-

tia quinarias.xcii. Præterea ex Anione nouo ad hortos epaphroditianos quinarias.clxiii. Fiūt omnes quinariæ.ccccxly.amplius q̃ in commentariis quinariis.xly: quæ inde erogantur, nec comparent. Iuliæ in commentariis aſcriptus eſt modus quinariarū.dcxlix. ad caput menſura iniri non potuit, quoniam ex pluribus acquiſitionibus conſtat, & ad ſextum ab urbe miliariū uniuerſa in piſcinā recapitur, ubi modus eius māifeſtis mēſuris efficit qnarias.Mccyi.amplius q̃ in cōmentariis quinariis.dliii. Præterea accepit prope urbē poſt hortos pallātianos ex Claudia quinarias.clxii. Eſt omne Iuliæ in acceptis quinariæ.Mccclxyiii. ex eo dat in tepulā quinarias.cxc. Erogat ſuo nomine.dccciii. Fiunt quas erogat quinariæ.dccccxciii. amplius q̃ in cōmentariis habet quinarias.cccxliii. minus q̃ in piſcina habere poſuimus.cxxiii. quas ipſas apud eos qui ſine beneficiis principis uſurpabant deprehendimus. Virginis in commētariis aſcriptus eſt modus quinariarum.dcclii.minus. Menſura ad caput inueniri nō potuit. quoniam ex pluribus acquiſitiōibus conſtat & leniore riuo intrat prope urbem ad miliarium ſeptimū in agrum. qui nunc eſt ceroni commodi ubi ueociorem curſum habet, Menſurā adegi, q̃ efficit quinarias duo milia.diiii.amplius q̃ in commentariis quinariis mille:dcclii. Omnibus approbatio noſtra expeditiſſima eſt. Erogant enim oēs quas menſura dep̄hendimus ad duo milia.diiii. Alſietinæ cōceptiōis modus nec in commētariis aſcriptus eſt, nec in re præſenti certus inueniri potuit. cū ex lacu Alſietino. & deinde circa careas ex ſabatino quantum aquarii temperauerunt habet non

plus quinariis duobus milibus. Claudiæ abundãtior aliis maximæ iniuriæ expoſita eſt. In commẽtariis habet non plus quinariis duobus milibus octingentis quinquagintaquinq́;, cum ad caput inuenerim quinarias iiii. milia. dcyii. amplius q̃ in cõmẽtariis. mille. dcclii. Adeo autem noſtra certior eſt mẽſura, ut ad ſeptimum ab urbe miliarium in piſcina ubi indubitatæ mẽſuræ ſũt inueniamus quinarias tria milia. cccxii. plus q̃ in commentariis. cccclyii. q̃uis & ex beneficiis ante piſcinam erogetur, & plurimum ſubtrahi deprehẽderimus, ideo ꝙ minus inueniatur, q̃ reuera eſſe debeant quinariis mille. ccxcy. & circa erogatiõem fraus apparet, quod neq; ad commentariorum fidẽ, neq; ad eas quas ad caput egimus menſuras, neq; ad illas ſaltem ad piſcinas poſt tot iniurias conuenit, Solæ enim quinariæ mille. dccl. erogantur minus q̃ commentariorum ratio dat quinariis mille. cy. minus autem q̃ menſuræ ad caput factæ demonſtrauerunt quinariis duobus milibus dccclyii. minus & q̃ in piſcina inuenit quinariis mille dlxii. Itaq́; cum ſincera in urbem ꝓprio riuo perueniret in urbe miſcebatur cum aniene nouo, ut confuſione facta, & conceptio earum, & erogatio eſſet obſcurior. Quod ſiqui forte me acquiſitionum menſuris blandiri putant admonendi ſunt Curtium, & Ceruleum fontes aquæ Claudiæ ſufficere ad præſtandas ductui ſuo quinarias quas ſignificaui. iiii. milia. dcyii. ut prætterea mille. dc. effundantur. Nec eo inficias quin ea quæ ſuperfluunt non ſint proprie horum fontium. Capiuntur enim ex Auguſta quæ inuenta in Martiæ ſupplementum dũ illa nõ indiget adiecimus fontibus Claudiæ, q̃

uis ne huius quidem ductus omnem aquam recipiat. ANIO nouus in commentariis habere ponebatur quinarias.iii.milia.cclxiii.menſus ad caput repperi quinarias.iiii.milia.dccxxxyiii. amplius q̃ in cōceptis commentariorũ eſt quinariis mille. ccccLxxy. quarum acquiſitionem non auide me amplecti quo nō alio modo manifeſtius probem q̃ erogatione ipſorum commentariorum, maior pars earum continetur. Negatur enim quinariarum.iiii.milium.ccxi.alioquin in eiſdem cōmentariis inuenitur conceptio, non amplius q̃ triũ milium.clxiii.præterea intercipi non tantum quingētas xxyii.quæ inter menſuras noſtras & erogationem interſunt, ſed & longe ampliorem modum deprehendi, ex quo apparet etiam exuberare cōprehenſam à nobis mēſuram, cuius rei ratio eſt, ꝙ uis aquæ capacior ut ex largo & celeri flumine excepta uelocitate ipſa ampliat modum. Non dubito aliquos annotaturos ꝙ longe maior copia actis menſuris inuenta ſit, q̃ erat in commenriis principum, cuius rei cauſa error eſt eorum qui ab initio parũ diligenter uniuscuiusq; fecerunt eſtimationem, ac ne metu æſtatis ac ſiccitatum in tantum à ueritate eos receſſiſſe credam conſtantibus quidē ipſis mēſuris Iulio menſæ hanc uniuscuiusq; copiam q̃ ſupraſcripta tota deinceps æſtate durante explorauerim, Quæcũq; tamen eſt cauſa aqua procedit illud utiq; detegitur.x.milia quinariarum intercidiſſe dum beneficia ſua princeps ſecundum modum cōmentariis aſcriptum temperat. Sequens diuerſitas eſt ꝙ alius modus concipitur ad capita, alius nec exiguo minor in piſcinis, minimus deinde diſtributione cōtinetur, cuius rei

cauſa eſt fraus aquariorũ quos aquas ex publicis du-
ctibus in priuatorum uſum;deriuare depræhẽdimus.
Sed pleriq; poſſeſſorum,ex quorũ agris aquæ circũ-
ducuntur,fraude formas riuorum perforant unde fit
ut ductus publici hominibus priuatis uel ad hortorũ
uſum ſubſeruiant,uel ad itinera ſuſpendant. Ac de ui
tiis eiuſmodi,nec plura,nec meliora dici poſſunt q̃ à
cœlio ruſo dicta ſunt in ea cõtiõe cui titulus eſt de aqs,
quæ nunc nos omnia ſimili licentia uſurpata, utinam
non per offenſas ꝓbaremus irriguos agros, tabernas,
cœnacula, & corruptelas deniq; omnes perpetuis ſaliẽ
tibus inſtructas inuenimus, non ꝙ falſis titulis aliæ ꝓ
aliis aquæ erogabantur etiã ſi inter leuiora cæteris ui-
tia. Interea tamen quæ emendationem uidebantur exi-
gere mirandum eſt, ꝙ ferè circa montem cœliũ & auen
tinum accadit, qui colles prius q̃ claudia perduceretur,
utebãtur Martia & Iulia. Sed poſteaq̃ Nero Imperator
claudiam opere arcuato aſſumpſit exceptam uſq; ad tẽ
plum Diui Claudii perduxit, ut inde diſtribueretur,
priores non ampliatæ, ſed amiſſæ ſunt, nulla enim ca-
ſtella adiecit, ſed iiſdem uſus quorũ q̃uis mutata aqua
uetus appellatio manſit. Satis iam de modo cuiuſq;,
& ueluti noua quadam acquiſitiõe aquarum, & frau-
dibus & uitiis. q̃ circa eas erant dictum eſt, ſupereſt
ut erogationem, quam confectam, ut ſic dicam, in maſ-
ſam inuenimus, immo & falſis nominibus poſitam per
nomina aqnarum uti quæq; ſe habet, & per regiones
urbis digeramus. Cuius comprehenſionem ſcio non ie-
iunam tantum ſed etiam perplexam uideri poſſe, po-
nemus tamen q̃ breuiſſime, ne quid uelut formulæ offi

cũi deſit Iis, quibus ſufficiat cognouiſſe ſumma licebit ta men tranſire leuiora. Vt ergo diſtributio quinariarũ. xiiii. milium. x. & . viii. Ita & quadragenum. xxxvi. quia una quandoq; ex quibuſdam in adiutorium alia rum datur, & bis in ſpeciem erogatiõis cadit ſed ſemel in computationem uenit. Ex his diuiduntur extra ur bem quinariæ quatuor milia. lxiii. ex quibus nomine Cæſaris quinariæ mille. dccxxvii. priuatis quinariæ duo milia. cccxxxvi. Reliquæ intra urbem mille. dcccc lv. diſtribuebantur in caſtella. ccxlvii. quibus erogabã tur ſub nomine Cæſaris quinariæ mille. dccvii. ſemis priuatis quinariarum. iii. milia. dcccxlvii. Vſibus pu blicis quinarium. iiii. milia. cccci. ex eo caſtris ducen tis quinariæ. cclxxix. operibus publicis ſeptuaginta quinq; quinariæ. MMcccci. muneribus trigintanouẽ quinariæ. ccclxxxiii. lacubus. quingentisnonaginta uno. quinariæ. Mcccxxxv. Sed & hæc ipſa diſpen ſatio per nomina aquarum ad regiones urbis parti enda eſt. Ex quinariis ergo quatuordecim milibus. x. & . viii. quam ſummam erogationibus omnium aqua rum expoſuimus dantur nomine Appiæ extra urbem quinariæ tantũmodo quinque, quoniam libra humi lior oritur, & à metitoribus, reliquæ q̃nariæ. dcxcix. intra urbem diuidebantur per regiones ſecundam. v̄. v̄ĪĪĪ. ĪX. X̄Ī. X̄ĪĪ. X̄ĪĪĪ. X̄ĪĪĪĪ. in caſtella. xx. ex quibus nomine Cæſaris quinariæ. cli. priuatis quina riæ. cxciiii. publicis q̃nariæ. cccliiii. ex eo caſtris unis quinariæ. iiii. operibus publicis quatuordecim quina riæ. cxxiii. muneri uni quinariæ. ii. lacubus ꝰnonagin taduobus quinariæ. ccxxvi. Anionis ueteris erogaban

tur extra urbem nomine Cæſaris quinariæ.clxix. pri
uatis quinariæ.ccciiii.Reliquæ quinariæ mille. dγiii.
ſemis intra urbem diuidebantur per regiones . primã
.ii.iiii.v.vi.vii.viii.xii.xiiii.in ca/
ſtella.xxxγ. ex quibus nomine Cæſaris quinariæ. lx.
uſibus priuatis quinariæ.cccxc.publicis q̃nariæ.cliii.
Ex eo caſtris unis quinariæ.l.operibus publicis decem
& nouem quinariæ.cxcγi.muneribus nouem quina/
riæ. lxxxγiii. lacubus . nonagmtaquatuor quinariæ.
ccxγiii.Martiæ erogabantur extra urbem nomine Cæ
ſaris quinariæ.cclxix.Reliquæ quinariæ.Mccccclxxii.
intra urbem diuidebantur per regiones primam.iii.
iiii.v.vi.viii.ix.xiiii.In caſtella.li. ex qui/
bus nomine Cæſaris quinariæ.cxγi.priuatis.quinariæ
dxliii.caſtris quatuor quinariæ.xlii.operibus publicis
quindecim quinariæ.xli.muneribus duodecim quina/
riæ.ciiii.lacubus centumquatuordecim quinariæ.cclγi.
Tepulæ erogabantur extra urbẽ nomine Cæſaris qui
nariæ.lγiii.priuatis.lγi.Reliquæ quinariæ. cccxxxi.
intra urbem diuidebantur p̱ regionem.iiii.v.vi.
vii.in caſtella.xiiii.ex quibus nomine Cæſaris qui/
nariæ.xxxiiii.priuatis quinariæ.ccxxγii.uſibus pu
blicis quinariæ.l.ex eo caſtris duobus quinariæ.xii.
operibus publicis tribus quinariæ.γii.lacubus trede/
cim quinariæ.xxxii.Iuliæ fluebant extra urbem no/
mine cæſaris quinariæ.lxxxγ.priuatis q̃nariæ.cxxii.
Reliquæ quinariæ.dxlγiii.Intra urbem diuidebãtur
per regiones.ii.iii.v.vi.viii.x.xii.in caſtel
la decem & ſeptem.ex quibus nomine Cæſaris quina/
riæ.xγiii.uſibus publicis quinariæ.cccclxxxiii. Ex eo

caſtris quinariæ.lxix.operibus publicis quinariæ. cxxi.
muneribus quinariæ.lxyii.lacubus uigintiocto quina
riæ.lxy.Virginis nomine exibant extra urbem quina
riæ.cc.Reliquæ quinariæ.MMccciiii.intra urbem di
uidebantur per regiones.VII.VIII.XIIII.In ca-
ſtella.xyiii.ex quibus nomine Cæſaris quinariæ. dxlix.
priuatis quinariæ.cccxxxyiii,uſibus publicis. Mcccc
xyii.Ex eo muneribus duobus quinariæ.xxyi. lacubus.
uigintiquinque quinariæ.lxi.operibus publicis ſexdecim
quinariæ.Mccclxxx.in quibus per ſe euripo cui ipſa no-
men dedit quinariæ.cccclx.Alſietinæ quinariæ. cccc-
xcii.Hæc tota extra urbem cōſumitur nomine Cæſaris
quinariæ.cccliiii.priuatis quinariæ. cxxxyiii. Clau-
dia & Anio nouus extra urbem proprio quæque riuo ero
gabatur intra urbem cōfundebatur,& Claudia quidē
extra urbem nomine Cæſaris dabat quinarias.ccxyii.
priuatis quinarias.ccccxxxix.Anio nouus nomine Cæ
ſaris.dccxxyiii.Reliquæ utriusque quinariæ. MMMcccc
xcyiii.intra Vrbē diuidebantur per regiones urbis.xiiii.
in caſtella.xcii.ex quibus nomine Cæſaris quinariæ.
Mdccccxy.priuatis quinariæ. Mlxyii.uſibus publicis
quinariæ.Mxii.ex eo caſtris nouem quinariæ. cxlix.
operibus publicis decemetocto quinariæ.cclxix.mune
ribus duodecim quinariæ.cyii.lacubus. centumuigin-
tiſex quinariæ.ccccxxyii.

HAec copia aquarum ad Neruam Imperato-
rem uſque computata ad hunc modum deſcri
bebatur, nunc prouidentia diligentiſſimi
principis,quicquid aut fraudibus aquariorum interci
piebatur,aut inertia peruertebat,quaſi noua inuētio-

ne fontium accreuit, ac prope publicata ubertas eſt, tū & ſedula deinde partitione diſtributa ut regionibus quibus ſingulæ, ſeruiebant aquæ plures darent tanq̃ cœlio & auētinc in quos ſola Claudia per arcus Neronianos ducebatur, quo fiebat. ut quotiens defectio aliqua interueniſſet, celeberrimi colles ſitirēt, quibus nūc plures aquæ et in primis Martia reddita ampliora opere a cœlio in auentinum uſq; perducitur, atq; ēt omni parte urbis lacus, tam noui q̃ ueteres pleriq; binos ſalientes diuerſarum aquarum acceperunt ut ſi caſus alterutram impediſſet, altera ſufficiente non deſtitueretur uſus. Sentit hanc curam imperatoris piiſſimi Neruæ principis ſui Regina & domina orbis indies, quæ terrarū dea conſiſtit, cui par nihil, & nihil ſecūdum, & magis ſentiet, ſalubritas eiuſdem æternæ urbis aucto caſtellorū, operum. munerū. & lacuum. numero nec minus priuatos ad commodum ex incremento beneficiorum eius diffunditur. Illi quoque qui timidi illicitam aquā ducebant, ſecuri nunc ex beneficiis fruuntur, ne pereuntes quidem aquæ ocioſæ ſint. nam immundiciarum facies, & impurior ſpiritus & cauſæ grauioris cœli, quibus apud ueteres urbis infamis aer fuit, ſunt remotæ. Non præterit me deberi operi nouæ erogationis ordinationem, ſed hæc cum incremēto adiunxerimus, intelligi oportet non eſſe eam ponendā niſi cum cōſumata fuerit, Quid, quòd ne hoc diligentiæ principis, quā exactiſſimam ciuibus ſuis præſtat, ſufficiat, parū præſidii ac uoluptatis noſtris contuliſſe ſeſe credētis, quòd tantam copiam adiiciat, niſi eam ſinceriorem, iucūdioremq; faciat. Operæpreciū eſt ire per ſingula, per quæ

ille

ille occurrendo uitiis quorūdā uniuerſis adiecit utilitatē. Etenim quādo ciuitas noſtra, uel cum exigui hymbres ſupuenerant nō turbulentas limoſasq; aquas habuit. nec quia hoc uniuerſis ab origine naturę ē, aut qa iſtud incōmodū ſentire debeāt qđ capiuntur ex fontibus, imprimis Martia & claudia, ac reliquæ quarū ſplēdor à capite integer, nihil aut minimum pluuia inqnatur, ſi putei extructi obiecti ſūt. Aquæ anionis minus ꝑmanēt limpidæ. Nā ſumitur ex flumine ac ſæpe etiā ſereno turbātur quoniā anio q̄uis puriſſimo defluens lacu, mobilibus tamen cædētibus ripis aufert aliquid quo turbetur priusq̄ deueniat in riuos, qđ incōmodum non ſolū hybernis ac uernis, ſed æſtiuis himbribus ſentit, quo tp̄e exit gratior aquarū ſinceritas. Ex iis igitur altera, ideſt anio uetus cū plerūq; libra ſit inferior incōmodū infra ſe tenet. Nouus aūt anio uitiabat cæteras, nā cū editiſſimus ueniat. & in primis abundans aliquādo defectiōi aliarū ſuccurrit, impitia uero aquariorū deducentiū in alienos eū ſpecus, frequētius q̄ explemento opus erat ēt ſufficiētes aq̄s inqnabat maxime Claudiā quæ ꝑ multa milia paſſuū ꝓprio ducta riuo Romæ demū cum Anione ꝑmixta in hoc tēpus ꝑdebat ꝓprietatē, adeoq; obueniētibus nō ſuccurrebat, ut pleræq; aquæ accerſerētur ꝑ imprudētiā, nō uti dignū erat aq̄s pariētium martiam, ita ut ipſam ſplendore & rigore gratiſſimam balneis ac fullonias & relatu quoq; fœdis miniſteriis deprehenderimus, ſeruientem. Oēs ergo diſcerni placuit, tum ſingulas ita ordinari, ut imprimis Martia potui tota ſeruiret, & deinceps, reliquæq; ſecundū ſuā quæq; q̄litatē aptis uſibus aſſignarētur ſicut anio uetus pluribus ex cauſis quo interior excipitur minus ſalubris, in hortorum rigationē, atq; in ipſius urbis ſordidiora exiret miniſteria. nec ſatis fuit pricipi no

ſtro cæterarũ reſtituiſſe copiã, ſed & gratiã. Aniõis quoq; noui uitia excludi poſſe uidit. Omiſſo.n. flumine repeti ex lacu q̄ eſt ſup uillam Neronianã ſublacẽſem ubi limpidiſſima ē, iuſſit. Nã cũ oriatur Anio ſupra Trebã anguſtã, ſeu q̄a p ſaxoſos mõtes decurrit, paucis circa ipſ̄ oppidis obiacẽtibus cultis, ſeu q̄a lacus altitudīe ī quo excipitur uelut depuratur, īminentiũ quoq; nemorũ opacitate inumbratus frigidiſſimus ſimul, ac ſplẽdidiſſimus eò ꝑuenit. hæc tã felix ꝓprietas aquæ omnibus dotibus æquatura Martiã, copia uero ſuꝑatura ueniet in locũ deformis illius ac turbidæ. Nouũ Imꝑatorẽ Cæſarem Neruã Traianũ Auguſtũ. præſcribẽte titulo. Seq̄tur ut idicemus q̄d ius ducendæ ſit aquæ, quæ'e cura ductuũ ſit habẽda, quorũ alterũ ad cohibẽdas intra modũ impetrati beneficii priuatos, alterũ ad ipſorũ ductuũ pertinet tutelã, in q̄bus dum altius repeto leges de ſingulis, quas late q̄dem apud ueteres obſeruatas inueni, earũ æq̄tate prudẽtiãq; reticendã nõ cenſui. Apud antiquos oĩs aqua in publicos uſus erogabatur, legeq; cautũ ita fuit ne q̄s priuatus aliã ducat, q̄ q̄ ex lacu humũ accedit. Hæc.n. uerba ſunt eius legis. i. quæ ex lacu abundauit, eã nos caducã uocamus. & hæc ipſa nõ in aliũ uſum, q̄ in balnearũ, aut fullonicorũ dabatur, eratq; uectigalis ſtatuta merces quæ in publicũ penderetur, aliq̄d & in domos principũ dabatur cõcedẽtibus reliq̄s. Ad quẽ aũt magiſtratũ ius dandæ uẽdendæ ue aquæ ꝑtinuerit, in iis ipſis legibus uariatur. Interdũ enim ab ædilibus, interdũ à cenſoribus ꝑmiſſum inuenio, ſed appet quoties in Repu. erat ab illis potiſſimum petitũ. cũ ii nõ erãt ædiliũ eã ptãtẽ fuiſſe, ex quo manifeſtum eſt q̄to potior cura maioribus cõium utilitatũ, q̄ priuatarũ uoluptatũ fuerit, cũ ad uſum publicũ ꝑtineret etiã ea aq̄, quã priuati ducebãt. Tutelã aũt ſin-

gularũ agrũ locari ſolitã inuenio poſitã, quæ redẽptori
bus neceſſitat certũ numerũ circa ductus extra urbem
& certũ in urbe ſeruorũ opificũ habẽdi, & qdem ita ut
noĩa quoq; eorũ, quos habituri erãt in miniſterio p q̃sq;
regiões in tabulas publicas deferrẽt, eorũq; operũ pban
dorũ curã fuiſſe pceſores aliquãdo & ædiles. Interdũ ẽt
cenſoribus eã puinciã obueniſſe, ut appet ex eo qđ fa
ctũ eſt. C. Liciano Ceſula, & M. Fabio cenſoribus. Quã
tope aũt curæ fuerit ne qs uiolare ductus, aquã ne nõ cõ
ceſſam deriuare auderet, cũ ex multis appere põt, tum
ex hoc qđ Circus Maximus ne diebus qde ludorũ circen
ſiũ, niſi ædiliũ, aut cenſorum pmiſſu irrigabatur, qđ du
raſſe ẽt poſtq̃ res ad curatores trãſiit ſub Auguſto apud
Atteiũ capitonẽ legimus, Agri uero q aq̃ publica contra
legẽ eſſent irrigati publicabãtur, Mancipia etiã ſicut ea
quæ aduerſus legẽ mulcta loco fecisse dicebãtur, In iiſdẽ
legibus adiectũ eſt ita neqs aquã oletato dolo malo, ubi
publice ſalit ſiqs oletarit ſeſtertiorum. x. miliũ mulcta
eſto, oletato uidetur eſſe olidã facito, cuius rei cã ædiles
curules iubebantur per uicos ſingulos ex iis, qui in uno
quoq; uico habitarẽt prædia ue haberent binos prefice-
re, quorũ arbitratu aq̃ in publicũ ſaliret. Primus. M.
Agrippa poſt ædilitatẽ quã geſſit, cõſularis operũ ſuo
rũ, & munerũ ueluti perpetuus curator fuit qui iam co-
pia pmittente deſcripſit, qđ aquarũ publicis opibus, qđ
lacubus, qđ priuatis daretur, Habuit et familiam ppriã
aquarũ, quæ tueretur ductus, atq; caſtella & lacus. Hanc
Auguſtus hæreditatẽ ab eo ſibi relictam publicauit, poſt
eũ. Q. Aelio Tuberone. P. Fabio maximo iterũ COSS.
in re, quæ uſq; in id tẽpus quaſi ptãte acta certo iure egu
iſſet Senatuſcõſulto acta ſunt, ac lex promulgata. Augu
ſtos quoq; edicto cõplexus ẽ quo iure uterẽtur, q ex cõmẽ

tariis Agrippæ aquas haberent tota re in ſua beneficia tráſlata, modulos etiã de qbus dictũ eſt cõſtituit & rei cõtinendæ exercẽdæq; curatorẽ fecit Meſſalã Coruinũ, cui adiutores dati poſtumius Sulpitius prætorius, & L. Corninius pedarius inſignia eis q̃ſi magiſtratibus cõceſſa, deq; eorũ officio Senatuſcõſultum factũ, qđ infraſcriptũ e. S.C. qđ Q. Aelius Tubero. P. Fabius maximus COSS. V.F. de iis q curatores aquarũ publicarũ ex Senatuſcõſulto à Cæſare Auguſto noiati eẽnt ordinandis. D.E.R.Q.F.P.D.E.R.I.C. placere huic ordini eos qui aqs publicas p̃eſſent cum eius rei cã extra urbem eẽnt, lictores binos, & ſeruos publicos ternos architectos ſingulos, & ſcribas, & librarios accenſos præconesq; totidẽ habere quot habẽt ii, p quos frumẽtũ plebei datur. Cum aũt in urbe eiuſdem rei cã aliqd agerent cæteris appari toribus iiſdẽ p̃terq̃ lictoribus utiq; qbus apparitoribus. Ex hoc. S. Cõſul. curatoribus aq̃rũ, uti liceret eos diebus x. pximis qbus. S. Cõſ. factũ eẽt ad ærariũ deferrẽtur, quiq; ita delati eſſent iis p̃tores ærarii mercedẽ cibaria quãta p̃fecti frumẽto dãda dare, deferreq; ſolent annua darent. & attribuerent, iiſq; eas pecunias ſine fraude ſuas facere liceret utiq; tabulas chartas cæteraq;, quæ eius curatiõis cã opus eſſet iis curatoribus præbẽda. Q. Aelius, P. Fabius COSS. ambo alterue ſi iis uidebitur adhibitis prætoribus, q ærario præſint & p̃bẽda locent. Itẽq; cũ uiarũ frumẽtiq; curatores q q̃rta pte ãni publico fungebãtur miniſterio, ut curatores aq̃rum iudicis uacent priuatis, publicisq; appitores, & miniſteria q̃uis p ſeueret adhuc ærariũ in eos erogare, tamẽ ẽt curatorum uidẽtur deſiſſe inertia, & ſegnitia nõ agentiũ officium. Egreſſi ãt urbẽ dũtaxat agẽdæ rei cã Senatus præſto eẽ lictores iuſſerat nobis circũeuntibus riuos fides noſtra &

auctoritas à principe data, ꝑ lictoribus erit, Cũ rē pro duxerimus ad initium curatorũ, nō ē alienũ ſubiũgere q̃ poſt Meſſalã huic officio ad nos uſq; ꝑ fuerunt. Meſſalæ ſucceſſit, Silio & Plaucio COSS. Attiius capito. Capitoni. L. Martio. C. Antiſtio uetere COSS. Satrius Rufus Satrio, Sergio Cornelio cethego. L. Viſellio Varrõe Coſſ. M. Cocceius Nerua, Diui Neruæ auus, ſcientia iuris illuſtris. Huic ſucceſſit. F. Perſico, L. Vitellio COSS. C. Octauius lenas, Lenati Iuniano, & Nonio Aſpernate COSS. Aqla. Huic ſucceſſit M. Porcius Cato, poſt quē Sexto Nonio celere & Iunio Quintilião COSS. Didius Gallus. Gallo. Q. Verãio. Põpeio Lõgino COSS. Cn. Domitius afer. Afro, Nerone, Claudio Cæſare q̃rtum, & coſſo coſſi filio COSS. L. piſo, Piſoni. Virginio rufo, & Memio regulo COSS. Petronius turpilianus, Turpiliano, Craſſo frugi, & Lecanio Baſſo COSS. P. Marius. Mario L. Teleſino, & Suetõio Paulino COSS. Fonteius Agrippa, agrippæ, Silio, et Galerio Trachalo COSS. alipius Criſpus, Criſpo, Veſpaſiano tertium, & Cocceio Nerua COSS. Põpeius Siluius, Siluino, Valerio, & Meſſalio COSS. T. Anius Flaujanns, Flauiano, Veſpaſiano quartũ. & Tito tertiũ COSS. Acilius Auiola. poſt quē Imꝑatore Nerua tertiũ, & Virginio Rufo tertiũ COSS. ad nos cura trãſlata ē, Nũc q̃d obſeruare curator aq̃rũ debeat & leges Senatusq; cõſulta, ad inſtruēdũ eũ ꝑtinētia, ſubiugã. Circa ius ducēdæ aquæ in priuatis hæc obſeruanda ſunt, ne q̃s ſine literis Cæſaris. i. ne q̃s aquã publicã nõ ĩpetratã, & ne q̃s amplius q̃̃ impetratũ fuerit ducat. Ita. n. efficiemus ut modus quē acq̃ri diximus poſſit ad nouos ſaliētes, & ad noua principis beneficia ꝑtinere. In utroq; aũt magna cura multiplici opponēda fraudi eſt.

Solicite ſubinde ductus extra urbē ſunt circūeundi ad recognoſcēda beneficia, Idē in caſtellis ſalientibus publicis faciēdū, ut ſine intermiſſiōe diebus noctibusq; aqua fluat, qđ Senatus quoq; cōſulto curator facere iubetur cuius hæc quoq; uerba ſūt. Aelius Tubero, & P. Fabius maximus. Q. V. F. COSS. de numero publicorū ſalietiū q in urbe eſſent intraq; ædificia urbi coniuncta, quos M. Agrippa feciſſe. Q. F. P. de ea re ita cēſuerunt, neq; augeri placere, nec minui numerus publicorū ſalietiū, quos nunc eſſe retulerūt ii qbus negociū à ſenatu eſt impatum ut inſpicerēt aq̄s publicas, inirētq; numerū ſalietiū publicorū. Itēq; placere curatores aq̄rū quos ſenatuſcon. Cæſar Auguſtus ex ſenatus auctoritate noīauit dare operā ut ſalietes publici q̄ aſſiduiſſime īterdiu & noctu aquā in uſum populi funderent. In hoc. S. conſ. credide rim annotādū qđ ſenatus tā augeri q̄ minui ſalietium publicorū numerū uetuerit, id factū exiſtimo qa modus aq̄rū, quæ iis tēpibus in urbem ueniebāt anteq̄ claudia & anio nouus pducerētur, maiorē erogationem cape nō uidebatur. Qui aquā in uſus priuatos deducere uolet, ī petrare eā debet. & à pricipe epiſtolā ad curatorē afferre. Curator deinde beneficio Cæſaris pſtare maturitatē, & pcuratorē eiuſdē officii libertū Cæſaris protinus ſcribere. Procuratorē aūt primus Ti. Claudius uidetur admouiſſe poſtq̄ anionē nouū & claudias īduxit. Quid cōtineat epiſtola Iulia fieri quoq; notū hēre debet, nequādo negligētiā, aut fraudē ſuā ignorātiæ colore defendat. Procurator calicē eius moduli q fuerit impetratus adhibitis libratoribus ſignari cogitet et diligenter intēdat mēſurarū q̄s ſupradiximus modū & earū noticiā hēat, ne ſit in arbitrio libratorū interdum maioris lumī

nis interdũ minoris ꝑ gratia pſonarũ calicem probare, ſed neq; ſtatim ab hoc liberũ ſubiiciẽdi q̃lcunq; plũbeã fiſtulã ꝑmittat arbitriũ, uerã eiuſdẽ luminis quo calix ſignatus eſt eandẽ ꝑ pedes qnq̃ginta ꝑpe det, ſicut Sena tuſcõſulto qđ ſubiectũ eſt cauetur. Q đ. Q. Calius tube ro. Q. Fabius maximus COSS. V. F. quoſdam priuatos ex riuis publicis aq̃s. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. ne cui priuato aq̃ ducere ex riuis publicis liceret utiq; oẽs ii q̃bus aquæ ducendæ ius eſſet datũ ex caſtellis ducerẽt, animaduerterẽtq; curatores aquarũ q̃bus locis intra ex tráq; urbẽ apte caſtella priuati facere poſſent, ex q̃bus aquã ducerẽt, quã ex caſtello cõem accepiſſent à curatori bus aquarũ, ne qui eorũ q̃bus aqua daretur publica, ius eẽt intra q̃nquaginta pedes eius caſtelli, ex quo aquã du cerẽt laxiorẽ fiſtulã ſubiicere q̃ q̃nariã. In hoc. S. conſ. di gnũ admiratiõe eſt qđ aquã nõ niſi ex caſtello duci ꝑmit tit ne, aut riui, aut fiſtulæ publicæ frequẽter lacerarẽtur Ius ĩpetratæ aquæ, neq; hæredẽ, neq; emptorẽ, neq; ullũ nouũ dominũ ꝑdiorũ ſequtur balneisq; publicæ lauarẽt, priuilegiũ antiquus cõcedebatur, ut ſemel data aqua ꝑpe tuo maneret; ſicut ex ueteribus. S. conſul. cognoſcamus, ex q̃bus unũ ſubieci, Nunc oĩs aquæ cũ poſſeſſore inſtaura tur beneficiũ Quod. Q. Aelius Tubero. P. Fabius maxi mus COSS. V. F. cõſtitui oporteret, quo iure extra intra q; urbẽ ducerẽt aquas q̃bus attributæ eſſent. Q. D. E. R. F. P. D. E. I. C. uti iis eoq; maneret attributio aquarũ ex ceptis quæ in uſum balneorũ eſſent datæ aut Auguſti no mine quoad iidẽ domini poſſiderẽt ad ſolum in quo acce piſſent aquã. Cũ uacare aliquæ cœpint aquæ adnũciatur in cõmẽtariosq; redigitur, q reſpiciuntur ut petitoribus ex uacuis dari poſſint. Has aq̃s, ſtatim interdicere ſoles,

bāt ut medio & t̄pe uēderent, aut poſſeſſoribus p̄diorū, aut aliis, Humanius ēt uiſum eſt principi noſtro ne prædia ſubito deſtituerētur. xxx. dierū ſpatiū indulgeri intra q̄d ii ad quos res p̄tinet irrigarent. De aq̄ in prædia ſociorū data nihil cōſtitutū inuenio, p̄inde tamē obſeruatur ac iure cautū ut dū q̄s ex iis qui cōitēr impetrauerūt ſup̄eſſet, totus modus p̄diis aſſignatus flueret, et tūc demū renouaretur beneficiū cū dediſſet quiſq; ex his q̄bus erat datū poſſidere ip̄etrata aq̄ alio q̄ in ea p̄dia in quæ data erat, aut ex alio caſtello q̄ quo ex epiſtola principis cōtrahebat duci palā. S. conſ. nō oportere. Sed & mandatis p̄hibēt, Impetrātur autē & hæ aquæ quæ caducæ uocātur. i. quæ aut ex caſtellis, aut ex manatiōibus fiſtularū, q̄d beneficiū à pricipibus parciſſime tribui ſolitū, ſed fraudibus aq̄riorū obnoxiū, q̄bus p̄hibēdis quanta cura debeatur ex capite mādatorū māifeſtū erit q̄d ſubieci. Caducā neminē uolo ducere niſi qui meo beneficio aut priorū principū habent, nam neceſſe eſt ex caſtellis aliquā p̄tē aquæ effluere, cū hoc p̄tineat nō ſolū ad urbis noſtræ ſalubritatē, ſed ēt ad utilitatē cloacarū abluendarū. Explicitis quæ ad ordinationē aq̄rū priuati uſus p̄tinebant, nō ab re eſt quædā ex iis q̄bus circūſcribi ſaluberrimas cōſtitutiōes in ipſo rei actu dep̄hēdimus, exēpli cā, attingere ampliores quoſdā calices q̄ impetrati erant poſitos in pleriſq; caſtellis inueni, & ex iis aliquos ne ſignatos q̄dē. Quotiens aūt ſignatus calix excedit legitimā menſuram ambitio p̄curatoris, q̄ cū ſignauit detegitur, cū uero ne ſignatus q̄dē ē manifeſta culpa omniū, maxime accipiētis deprehēditur, deīde uillici. In q̄buſdā cū calices legitimæ mēſuræ ſignati eēnt, ſtatim amplioris moduli fiſtulæ ſubiectæ fuerūt unde acciderat, ut aq̄ nō p̄ legitimū ſpatiū

coercita, ſed p breues anguſtias expreſſa facile laxiorem in proximo fiſtulã impleret. Ideoq; illud adhuc quoties ſignatur calix diligentiæ adiiciendũ eſt, ut fiſtulæ quoq; pximæ p ſpatiũ qđ. S. con ulto cõprehenſum diximus ſignentur. Ita demũ. n. uillicus cũ ſcierit non aliter q̃ ſignatas collocari debere omni carebit excuſatione. Circa collocandos quoq; calices obſeruari oportet, ut ad lineam ordinentur, nec alterius inferior calix, alterius ſuperior ponatur, Inferior plus trahit, ſupior minus ducit, quia curſus aquæ ab inferiore rapitur, In quorundã fiſtulis, ne calices qdẽ poſiti fuerũt, hæ fiſtulæ ſolutæ uocãtur, & ut aq̃rio libuit laxãtur uel coartãtur. Adhuc illa aq̃riorũ intolerabilis fraus eſt trãſlatæ in nouũ poſſeſſorem aquæ foramen nouũ caſtello ĩponũt, uetus relinquũt, quo uenalẽ extrahãt aq̃. In primis ergo hoc quoq; emẽdãdũ curatori crediderim. Nõ. n. ſolũ ad ipſarũ aq̃rũ cuſtodiã, ſed ẽt ad caſtelli tutelã ptinet, qđ ſubinde & ſine cã fora cũ uitiatur. Etiã ille aq̃riorũ tollendus eſt redditus, quẽ uocãt punctã, lõga ac diuerſa ſunt ſpatia p quæ fiſtulæ tota meãt urbe latentes ſub ſilice. Has cõperi p eũ qui appellabatur à pũctis paſſim cõuulneratis oĩbus, in trãſitu negociatoribus præbuiſſe peculiaribus fiſtulis aquã, quo efficiebatur, ut exiguus modus ad uſus publicos puenire. Quãtũ ex hoc mõ aquæ ſublatum ſit æſtimo ex eo, qđ aliq̃tũ plũbi ſublati eiuſmodi ramis reductũ eſt. Supeſt tutela ductuũ de q̃ prius q̃ dicere incipiã, pauca de familia quæ huius rei cã parata eſt, explicãda ſunt. Familiæ ſunt duæ, altera publica, altera Cæſaris, Publica antiq̃or, quã ab Agrippa, Auguſto relictam, & ab eo publicatã diximus. Hẽt hoĩes circiter. ccxl. Cæſaris familie numerus eſt. cccclx. quã Claudius cũ aq̃s in urbẽ p-

duceret. cōſtituit. Vtraq; aūt familia in aliquot miniſte-
riorū ſpēs diducitur, uillicos, caſtellarios, curatores, ſilica-
rios, tectores aliosq; opifices. Ex his aliquos extra urbē
eſſe oportet ad ea quæ nō ſunt magnæ molitiōis, Matu-
rū tamē auxilium uidētur exigere oēs in urbe circa ca-
ſtellorū & munerum ſtatiōes opaq; quæ urgebūt in pri-
mis ad ſubitos caſus, ut ex cōpluribus regionibus in q̃s
neceſſitas incubuerit cōuerti poſſit p̃ſidiū aq̃rū abūdā-
tius. Tā amplū nūerū utriusq; familiæ ſolitū ambitōe,
aut negligētia p̄poſitorū in priuata opa diduci, reuoca-
re ad aliquā diſciplinā & publica miniſteria ita inſtitui-
mus, ut pridie qd eſſet actura dictare nus; & q̄d qua-
q; die egiſſet actis cō hendere tur. Cōmoda publicæ fami-
liæ ex Aerario dantur, qd impēdiū exoneratur uectiga-
liū redditū ad ius aq̃rū ptinētiū. Ea cōſtat ex ortis ædi-
ficiis ue, quæ ſunt circa ductus, aut caſtella, aut mūera,
aut lacus, quē redditū p̄pe ſextertium. ccl. miliū ſalictē
ac uagū, pximis uero tpibus in Domitiani loculos uer-
ſum, iuſtitia diui Neruæ populi reſtituit, noſtra ſeduli-
tas ad certā regulā redegit, ut cōſtarent, quæ eſſent ad
hoc uecti al ptinentia loca. Cæſaris familia ex fiſco acci-
pit cōmoda, unde & oē plūbū, & oēs ipēſæ ad ductus, &
caſtella, & lacus ptinentes erogātur. Quoniā quæ uide-
bātur ad familiā ptinere expoſuimus ad tutelā ductuū
ſicut pmiſeramus, diuertimus rē enixiore curā dignam
cū magnitudinis Ro. Impii id p̃cipuū ſit indiciū. Multa
atq; ampla opa ſubinde naſcūtur, qbus ante ſuccurri de-
bet q̃ magno auxilio egere incipiāt. plerūq; tamen pru-
dēti tēperamēto ſuſtinēda, qa non ſemp opus aut facere.
aut āpliare quærētibus, credēdū ē. Iōq; nō ſolū ſcīa pito-
rū ſed & p̄prio uſu curator inſtructus eē debet, nec ſua

tātū ſtatiõis archiectis uti, ſed plurium aduocare nõ mi
nus fidẽ q̃ ſubtilitatẽ ut eſtimet, q̃ repſentāda, q̃ differẽ
da ſint, et rurſus q̃ p redẽptoris effici debeãt, quæ p do-
meſticos artifices. Naſcũtur opa fere ex his cāis, nā aut
uetuſtate corrũpũtur, aut ĩpotẽtia poſſeſſorũ, aut ui tẽpe
ſtatum, aut culpa malefacti opis quod ſæpius accidit in
recentibus. Fere aut uetuſtate, aut ui tẽpeſtatum partes
ductuũ laborãt, quæ arcuatiõibus ſuſtinẽtur, aut mõtiũ
lateribus applicatæ ſũt, & exarcuatiõibus eæq; p flumẽ
traiiciũtur. Iõ hæc opa ſolicita feſtinatiõe explicãda ſunt
nimis iniuriæ ſubiacent ſubterranea, nec gelicidiis, nec
caloribus expoſita. Vitia aũt eiuſmodi, aut talia ſunt, ut
nõ iterpellato curſu ſubueniatur eis: aut emẽdari niſi auer
ſa nõ poſſint, ſicut ea, q̃ in ipſo alueo fieri neceſſe ẽ. Hæc
duplici ex cã naſcũtur, aut. n. limo cõcreſcẽte, q̃ interdũ
in cruſtã dureſcit, iterq; aquæ coarcta, aut tectoria corrũ
pũtur, unde ſiũt manatiões q̃bus neceſſe ẽ latera riuorũ
& ſubſtructiões uitiari, Pilæ quoq; ipſæ topho extructæ
ſub tam magno onere labuntur. Refici quæ circa alueos
ſunt riuorũ æſtate nõ debẽt, ne aq̃ itermittatur uſus, tpe
quo pcipue deſideratur ſed uere uel autũno & maxima
cũ feſtinatiõe ut. ſ. ante pparatis oĩbus q̃ pauciſſimis die
bus riui ceſſent. Neminẽ fugit p ſingulos ductus hoc eẽ fa
ciẽdum, ne ſi plures pariter auertãtur, deſit aq̃ ciuitati.
Ea quæ nõ interpellato aquæ curſu effici debẽt, maxime
ſtructura cõſtãt, quã ſuis tpibus & fidelẽ fieri oportet.
Idoneũ ſtructuræ tps ẽ à kal. aprilibus in kal. nouẽb. ita
ut optimũ ſit itermittere eã ptẽ æſtatis, quæ nimiis calori
bus incãdeſcit, q̃a tẽperamẽto cœli opus ẽ, ut ex humo-
re cõmode ſtructura cõbibat et in unitate corroboretur.
Non minus ãt ſol acrior quã gelatio pcipit materiã neq;

ullũ opus diligẽtiorẽ poſcat curã q̃ qđ aquæ obſtaturũ ẽ. Fides itaq; eius ꝑ ſingula ſecundũ legẽ notã oĩbus, ſed à paucis obſeruatã exigẽda ẽ. Illud nulli dubiũ eẽ credi/derim, ꝓximos ductus q̄ à ſexto miliario, lapide q̃drato conſiſtunt maxĩe cuſtodiẽdos, quoniã & ampliſſimi opis ſũt, & plures aq̃s ſinguli ſuſtinẽt, quos, ſi neceſſe fuerit ĩterrumpe, maior ꝑs aq̃rũ urbẽ Romã deſtituet. Remedia tamẽ ſunt, ut his difficultatibus inchoatus alueus excite/tur ad librã deficiẽtis. Alueus uero plumbatis canalibus ꝑ ſpatium interrupti ductus rurſus continuetur. Porrò quoniã ferè oẽs ſpecus ꝑ priuatorum agros directi erãt, & difficilis uidebatur futuræ ĩpẽſæ ꝑparationi, alicuius cõſtõne ſuccurreretur, ſimul ne acceſſu ad reficiẽdos ri/uos redẽptores à poſſeſſoribus ꝓhiberẽtur. Senatuſcõ/ſultum factum eſt, q̃d ſubieci, Q. đ. Q. Aelius Tubero. P. Fabius maximus COSS. V. F. de riuis, ſpecubus, for/nicibusq;. Iuliæ Martiæ, Apiæ, Tepulæ Aniõis reficien/dis. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Vticum riui fornices, quos Auguſtus Cæſar ſe refecturum ĩpẽſa ſua pollicitus ſenatui eſt reficerẽtur. ex agris priuatorum terrã, limũ. lapidẽ, teſtã, arenã, ligna, cæteraq; q̄bus ad eã rẽ opus eſſet, unde quæq; earum ꝓxĩe ſine iniuria priuatorum tolli, ſumi portari poſſint uiri boni arbitratu eſtimata darentur, tollerentur, ſumerentur, exportarentur, & ad eas res oẽs exportandas, earumq; rerum reficiẽdarum cã, quotiens opus eſſet ꝑ agros priuatorum ſine iniu/ria eorum itinera actus paterẽt, darẽtur. Plerunq; autẽ uitia oriuntur ex impotẽtia poſſeſſorum, qui pluribus modis riuos uiolant. Horum. n. ſpatia quæ circa ductus aq̃rum ex. S. Cõſulto uacare debẽt aut ædificiis, aut ar/boribus occupãt. Arbores magis nocent, q̃rum radicibus

& cōcamerationes & latera ſoluuntur. deinde uicinales uias agreſtesq́; ꝑ ipſas formas dirigunt, nouiſſime aditus ad tutelā ꝑcludunt. quæ oīa Senatuſcōſulto, qd̄ ſubieci ꝓuiſa ſunt, qd̄. Q. Aelius Tubero. P. Fabius maximus. V. F. aq̄rum quæ in urbē uenirēt itinera occupari monumentis, & ædificiis, & arboribus cōſeri. Q. F. P. D. E. R. I. C. Cum ad reficiēdos riuos ſpecusq́; ꝑ quæ & oꝑa publica corrumpātur placere circa fontes, & fornices & muros utraq; ex ꝑte uacuos centenosq̄nosdenos pedes patere, & circa riuos q ſub terra eſſent, & ſpecus intra urbē, & extra urbē cōtinētia ædificia, utraq; ex ꝑte quinos pedes uacuos relinq, ita ut neq; monumētum in iis locis, neq; ædificium poſt hoc tp̄s ponere, neq; cōſerere arbores liceret, ſiquæ nunc eſſent arbores intra id ſpatium extirparentur, ꝓterq̄ ſiquæ uillæ cōtinētes, & incluſæ ædificiis eſſent, ſiqs aduerſus ea cōmiſerit in ſingulas res in dena milia dānas eſſet, ex quibus ꝑs dimidia ꝓmium accuſatori daretur. cuius oꝑa maxime cōuictus eſſet, q aduerſus hoc Senatuſcō. cōmiſiſſet: pars altera dimidia in ærariū redigeretur, deq́; ea re iudicarent cognoſcerentq́; curatores aq̄rum. Poſſet hoc Senatuſcōſultum æqſſimum uideri, ēt ſi ex rei tātum publicæ utilitate ea ſpatia iudicarētur, multo magis cum maiores noſtri admirabili æqtate, ne ea qdē eripuerunt priuatis, quæ ad modū publicū ꝑtinebāt, ſed cū aq̄s ꝑducerēt, ſi difficilior poſſeſſor in ꝑte uēdēda fuerat, ꝓ toto agro pecuniā intulerunt, ac poſt determinata neceſſaria loca, rurſus eū agrum uēdiderunt, ut in ſuis finibus ꝓprium ius tam reſpublica q̄ priuata hēret. Pleriq; tamē nō cōtenti occupaſſe fines ipſis ductibus manus attulerunt ꝑ ſemitas ſolutas paſſim, & rurſus ius aq̄rū īpetratum hēnt, aq̄

uerſus hāc legem riuum ſpecū rupiſſet foraſſetue quo quo ſpecū foraſſet rupiſſetue, quo minus in eo loco paſce re herbā, fœnū ſecare ſentes uepres caprificos curatores aq̄rū, q̄ nūc ſunt q́q; erūt circa fontes, & fontiū & muro rū curā riuos, & ſpecus terminatus arbores uites uepres ſentes ripæ maceria ſalicta harūdineta excidātur, tollā tur, effodiatur, excodicētur, utiq; recte factū eē uolet, eo q́; noie iis pignoris captio multa edicta or uti quæ eſto, Idq́; iis ſine fraude ſua facere liceat ius ptāſq; eſto quo minus uites arboreſq; uillis ædificiis maceriis úe incluſæ ſint. Maceriæ q̄s curatores aq̄rū cā cognita, ne demolirētur dominis pmiſerūt, qbus inſcripta, inſcul ptaq́; eſſent ipſorū q pmiſiſſent curatorū nōia maneāt. hac lege nihil abrogato, quo minus ex his fontibus riuis ſpecubus forniabus aquā haurire, ſumere is qbuſcunq; curatores aq̄rū pmiſerūt pter q̄ rota calice machina liceat dū neq; puteus neq; foramē nouū fiat. eius hac lege ni hilū rogatio utiliſſimæ legis cōtēptoris nō negauerim di gnos pœna quæ intēditur, Sed negligētia lōgi tpis decc ptos leniter reuocari oportuit. Itaq; ſedulo laborauimus ut q̄tū in nobis ſit ēt ignorarētur q errauerāt, His uero q admoniti ad indulgētiā īpetratoris decurrerūt poſſu mus uideri cā petrati beneficii fuiſſe. In reliquo uero opto ne executio legis neceſſaria ſit, cum officii fidē etiā per offenſas tueri præſtet. Finis.

Ex Probo interpretatio literarū, quæ ſupius poſita ſunt. D.E.R.Q.F.P.D.E.R.I.C. Significatus hic eſt. De ea re quid fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.V.I.C. ſignificatus hic eſt. Quid de ea re fieri placeret, de ea re univerſi ita cenſuerunt.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. ſignificatus hic ē, qd̄ d̄ ea re fieri placeret, de ea re ita cēſuc. Cæteræ idē ſignificāt.